

Z ČINNOSTI MUZEA

JITKA HOŠKOVÁ

Sociologický výzkum návštěvníků na hradě Roštejně

I. ÚVOD

Československo patří mezi státy, jehož památkové bohatství je ohromné. Tyto památky jako doklady vývoje osídlení, pracovního úsilí člověka, uměleckého cítění a životního slohu jsou svědectvím o pracovní a kulturní úrovni našeho lidu. V zájmu každého civilizovaného národa je chránit kulturní památky, v maximální možné míře je zpřístupňovat nejširší veřejnosti, vzbuzovat o ně zájem a objasňovat jejich význam v současné, technicky vyspělé a industrializované společnosti.

Odborná literatura charakterizuje význam kulturních památek pro občana socialistického státu takto: „Stát chrání památky a pečuje o ně, protože mají pro celou společnost kulturně politický a vědecký význam jako významná složka při poznávání dějin a při budování nové kultury, jako všemu lidu zpřístupněný zdroj poučení, výchovy a duchovního povznesení, jako nepostradatelná součást životního prostředí člověka, sloužící i jeho hospodářským potřebám a jako prostředek vzájemného poznání a sblížení mezi národy“.¹

Z definice lze odvodit hlavní kulturně výchovné funkce kulturních památek:

Funkce dokumentační

Prezentováním souboru hmotných dokladů je dokumentována minulost (život a kultura) předchozích generací.

Funkce poznávací (vzdělávací)

Seznamováním se s našimi kulturními památkami se návštěvníkům otevírá široké pole poznání nejrůznějších oborů a činností.

Funkce esteticko-výchovná

Směřuje k tomu, aby v návštěvníkovi kulturních památek vytvářela schopnost vnímat krásu a zároveň ji hodnotit, a tím obohacovat jeho duševní život a zdokonalovat estetický smysl.

Funkce rekreativní

Návštěva kulturních památek patří mezi žádoucí náplně volného času a aktivního odpočinku.

Součást životního prostředí

Samotné stavby (hrady, zámky, kostely a pod.) vytvářejí bezprostřední součást životního prostředí, dotváří ráz krajiny a mnohdy dodávají osobité rysy siluety města či vsi.

Památkové objekty mohou svými kulturně výchovnými funkcemi silně vést k žádoucím změnám u člověka a to:

- ve vědomostech
- v názorech a postojích
- ve sféře chování
- v emocionální sféře

Hlubší pohled na tuto oblast vyústil v rozhodnutí Muzea Vysočiny v Jihlavě uskutečnit sociologický výzkum návštěvníků na hradě Roštejně² – detašované expozici MV Jihlava.

Hrad Roštejn je kromě Státního zámku v Telči jediným zpřístupněným památkovým objektem v okrese Jihlava. V jeho expozicích je zajištěno prezentování různorodých hmotných dokladů dokumentujících minulost (porcelán, cín, etnografie) i současnost (obrazy Galerie Vysočiny). Návštěvnost hradu je i přes jeho odlehlost značná. Tyto faktory ještě více podpořily rozhodnutí provést výzkum návštěvníků.

II. ÚKOLY A CÍLE VÝZKUMU

Vyjde-li se ze skutečnosti, že hrad Roštejn (muzeum) je v sociologickém smyslu faktor, který pomocí svých prostředků působí na společenské vědomí, pak může v jistém smyslu toto vědomí ovlivňovat a podílet se na sebevzdělání a výchově.³

Má-li být toto působení pozitivní, plánované a vskutku výchovné, je potřeba v prvé řadě poznat objekt tohoto vlivu, což je osobnost návštěvníka s jeho postoji, názory a míněním.

Základní úkoly výzkumu byly vytyčeny takto:

- a) získat objektivní údaje o návštěvnících, na jejichž základě lze vyvodit různé diferenciace o sociální struktuře (hledisko biologické, vzdělání, životní prostředí atd.)
- b) zjistit stav zájmů návštěvníků ve vztahu k oblasti muzeálního působení
- c) poznat mínění a postoje návštěvníků v konkrétním případě muzeálního vlivu

Cíle výzkumu byly stanoveny:

- a) poskytnout obraz o sociálním rozvrstvení návštěvníků
- b) shrnout a utřídit zájmy a názory

- c) provést rozbor zjištěných výsledků
- d) poukázat na nejaktuálnější otázky vyplývající ze šetření
- e) navrhnout konkrétní (na základě empiricky získaných dat) návrhy pro expozici hrad Roštejn

III. METODY VÝZKUMU

Výběr výzkumné techniky

Vzhledem k povaze výzkumu bylo rozhodnuto, že potřebné informace budou získávány pomocí dotazníku, neboť standartizované či nestandardizované rozhovory by byly časově i organizačně daleko náročnější a obtížnější.

V dotazníkovém archu bylo užito 22 otázek. Z toho 18 mělo formu uzavřenou, to znamená, že dotazovaní měli možnost volby z předznačených odpovědí, která nejvíce odpovídala jejich mínění a postoji. 4 otázky měly formu otevřenou, kde dotazovaní mohli své názory projevit volně.

Vymezení zkoumaného souboru

Pro získání hodnověrných a spolehlivých názorů bylo třeba vymežit soubor z hlediska věkově-generačního, to znamená, že byly dotazováni pouze osoby dospělé s nejnižší věkovou hranicí 18 let. Tedy v první fázi šlo o výběr záměrný, po tomto vymezení se dále prováděl náhodný výběr dospělých návštěvníků.

Průběh výzkumu

Vlastnímu výzkumu předcházel jeden předběžný průzkum (sonda), ve kterém bylo provedeno 50 nestandardizovaných rozhovorů na téma - návštěva památkového objektu, spokojenost s expozicemi a s průvodcovskou službou.

Na základě výsledků této sondy byl zkonstruován dotazníkový arch pro výzkum. Vlastní uskutečnění výzkumu probíhalo v době největší turistické sezóny, tedy v měsících červenci a srpnu. Dospělému návštěvníku byl při prodeji vstupenek na prohlídku hradu a věže nabídnut dotazníkový arch, s prosbou o jeho vyplnění. Na viditelném místě u brány objektu byla umístěna schránka, do které návštěvníci své dotazníky vhazovali.

V průběhu výzkumu se ukázala možnost k sledované a zjišťované skutečnosti přistoupit po jistém časovém odstupu (4-5 let) znovu, a tak shromáždit nový materiál, který by poskytl srovnání. První výzkum byl tedy uskutečněn na hradě Roštejně v červenci a srpnu roku 1984. Za stejných podmínek, stejným způsobem a ve stejném časovém období proběhl druhý výzkum v roce 1988. V obou letech bylo užito vždy 700 dotazníků. Při třídění a přípravě zpracování musela být část dotazníků vyřazena, buď pro nedostatky (vráceny prázdné, vyplněny neúplně, nesprávně vyplněny), nebo pro nesplnění předem stanovených podmínek (vyplněny 10-17 letými návštěvníky). V roce 1984 zůstalo pro další zpracování 541 platných dotazníků a v roce 1988 550 dotazníkových archů.

Pracovní hypotézy

Zkušenosti z dlouholetého styku s návštěvníky, z částečného studia odborné literatury a ze zhodnocení předběžných rozhovorů (sondy) vedly ke konstrukci těchto pracovních hypotéz:

- 1) Návštěva hradu je většinou uskutečňována v menších sociálních skupinách (rodina, přátelé), než hromadně či osamoceně.
- 2) Vzhledem k odlehlosti objektu od hlavních komunikací, dostávají se turisté na hrad převážně pěšky.
- 3) U většiny návštěvníků převažuje získání základní informace nad hlubšími či speciálními důvody k návštěvě hradu.
- 4) Ti, kteří mají speciální či hlubší zájem o objekt, přicházejí vícekrát.
- 5) Výběr, uložení a způsob prezentace sbírkových předmětů na hradě je provedeno názorně a citlivě.
- 6) Nejatraktivnější expozicí na hradě Roštejně je sbírka porcelánu.
- 7) Nejslabší expozicí se pravděpodobně projeví obrazárna.
- 8) Většina návštěvníků dává přednost prohlídce s průvodcem než prohlídce volné.
- 9) Optimální doba návštěvy hradu (prohlídka expozic, výstup na věž, posezení na nádvoří a možnost občerstvení) je asi 2 hodiny.
- 10) Převažují návštěvníci z nižších věkových kategorií, se středním vzděláním a rodinným stavem ženatý, vdaná.
- 11) Vzhledem k malé propagaci objektu a jeho odlehlosti, tvoří většinu návštěvníků lidé z okolí (respektive z okresu Jihlava).

IV. VYHODNOCENÍ (INTERPRETACE) VÝZKUMU

V tomto oddíle jsou shrnuty vlastní výsledky výzkumu návštěvníků na hradě Roštejně. Práci, která po důkladném rozmyslení, uvážení možností a účelnosti by spíše příslušela týmu odborníků, jsem koncipovala, vedena především vlastní zvědavostí a snahou více poznat objekt mého působení – návštěvníka hradu.

Příprava výzkumu, vlastní výzkum, ruční zpracování jsem prováděla sama a tak i v interpretaci výsledků se pochopitelně opírám zas o vlastní zkušenosti z práce s návštěvníky. Právě v souvislosti se značně primitivním a lopotným způsobem ručního zpracování výsledků šetření, které je značně časově náročné a trvá příliš dlouho, se projevují jisté nedostatky a nebezpečí. Za nedostatky považuji nemožnost využít statistických metod (např. – výpočet hladiny významnosti, určení míry závislosti hodnotově u jednotlivých znaků (kritérium χ^2 , vyjádření síly souvislosti dvou znaků (koeficient kontingence) a pod.), jejichž výpočtem a vyjádřením by mohla být interpretace daleko přesnější.

Za nebezpečí považuji, že při dlouhém trvání zpracovávání výsledků dochází ve vztahu k výzkumu k novým podnětům, návrhům, poznatkům a myšlenkám, které postupně zesilují kritický postoj k původním záměrům práce od teoretických východisek až po konkrétní zvolené postupy.

1) Způsob návštěvy objektu

	1984	1988
- sám (a)	(19) - 3,5 %	(20) - 3,6 %
- s rodinou	(194) - 35,9 %	(256) - 46,6 %
- s přáteli	(262) - 48,4 %	(203) - 36,9 %
- se zájezdem	(66) - 12,2 %	(71) - 12,9 %
	100,0 %	100,0 %

Při položení této otázky mě zajímalo, který způsob návštěvy dnes převažuje. Zcela se potvrdila pracovní hypotéza, že většinou je návštěva historického objektu uskutečňována v menších sociálních skupinách (rodina, přátelé) než osaměle či hromadně. Především rozhovory s účastníky zájezdů bylo zjištěno, že dávají přednost návštěvě více hradů a zámků za den, než důkladnému seznámení se s interiérem a okolím jedné památky. Tato skutečnost se v jistém smyslu negativně projevila ve vlastním výzkumu (v obou letech), neboť při předávání dotazníkového archu návštěvníkům ze zájezdů byl buď hned odmítán s odůvodněním na časovou tíseň splnění programu, nebo po prohlídce byl často vrácen dotazník nevyplněný.

2) Způsob dopravy na objekt

	1984	1988
- pěšky	(229) - 42,3 %	(134) - 24,3 %
- autem	(181) - 33,5 %	(262) - 47,7 %
- autobusem	(63) - 11,6 %	(71) - 12,9 %
- jinak (kolo, motocykl)	(68) - 12,6 %	(83) - 15,1 %
	100,0 %	100,0 %

Tato otázka měla prověřit stanovenou hypotézu, že vzhledem k odlehlosti objektu od hlavních komunikací se turisté na hrad Roštejn dostávají převážně pěšky. K potvrzení došlo v roce 1984, kdy 42,3 % dotázaných skutečně pěšky přišlo. V roce 1988 lze však pozorovat přesun způsobu dopravy na objekt. Cesta pěšky je realizována 24,3 % dotázaných a převažuje u 47,7 % tazatelů způsob dopravy autem. Tuto změnu lze vysvětlit pouze domněnkami, neboť zjistit skutečné důvody by předpokládalo nové šetření, které by bylo hlouběji zaměřeno na tuto oblast. Lze se pouze domnívat, že k tomuto posunu během čtyř let došlo vzhledem k:

- výraznému zvýšení počtu vlastníků motorových vozidel
- narůstající pohodlnosti návštěvníků
- menší popularitě pěší turistiky

3) Cíl návštěvy (motivace)

Zajímavou otázkou je, co nejčastěji přivádí návštěvníky na hrad, proč přichází a jaký je jejich motiv. Již v průběhu výzkumu v roce 1984 začalo být patrné, že pouze jednou položenou otázkou nelze postihnout poměrně široké spektrum motivů. Otázka byla kladena tak, aby bylo možno získat přehled o stupni zájmu (motivů) - povšechná informace, hlubší seznámení, speciální zájem a jiný důvod. Aby bylo možno hlouběji a přesněji motivy postihnout, předpokládalo by to vytvořit více kategorií, které by ještě byly rozděleny jako tzv. *vnitřní* (např. zájem o historii, zájem o vlastní poučení, poučení dětí, zájem o uměleckou hodnotu, jako forma zábavy, odpočinku a pod.) a na tzv. *vnější* vlivy (program zájezdu, přitažlivost objektu, přání okolí či rodiny, rekreace v blízkosti, upozornění poutačem, náhoda, zvědavost a pod.). Okruh těchto nezodpovězených otázek naznačuje, že tato oblast může být předmětem zcela samostatného výzkumu.

	1984	1988
- povšechná informace	(306) - 56,6 %	(330) - 60,0 %
- hlubší zájem	(139) - 25,7 %	(140) - 25,5 %
- speciální zájem	(66) - 12,2 %	(63) - 11,5 %
- jiný důvod	(30) - 5,5 %	(17) - 3,0 %
	100,0 %	100,0 %

4) Frekvence návštěv

	1984	1988
- poprvé	(374) - 69,1 %	(402) - 73,1 %
- podruhé	(73) - 13,5 %	(75) - 13,6 %
- více než 2x	(94) - 17,4 %	(73) - 13,3 %
	100,0 %	100,0 %

Tato položená otázka měla potvrdit stanovenou pracovní hypotézu, že existuje souvislost mezi „hlubším zájmem“ návštěvníka a počtem návštěv hradu.

Vztah frekvence a motivace

a) první návštěva (poprvé)

	1984	1988
- povšechná informace	(298) - 77,4 %	(334) - 83,1 %
- hlubší seznámení	(51) - 13,6 %	(38) - 9,5 %
- speciální zájem	(19) - 5,0 %	(21) - 5,2 %
- jiný důvod	(15) - 4,0 %	(9) - 2,2 %
	100,0 %	100,0 %

b) druhá návštěva (podruhé)

	1984	1988
- povšechná informace	(9) - 12,2 %	(21) - 28,0 %
- hlubší seznámení	(48) - 65,8 %	(37) - 49,3 %
- speciální zájem	(8) - 11,0 %	(9) - 12,0 %
- jiný důvod	(8) - 11,0 %	(8) - 10,7 %
	100,0 %	100,0 %

c) opakovaná návštěva (více než 2x)

	1984	1988
- povšechná informace	(8) - 8,5 %	(6) - 8,2 %
- hlubší seznámení	(40) - 42,6 %	(22) - 30,1 %
- speciální zájem	(39) - 41,5 %	(30) - 41,1 %
- jiný důvod	(7) - 7,4 %	(15) - 20,6 %
	100,0 %	100,0 %

Z výsledků je patrné, že skutečně existuje souvislost mezi počtem návštěv a motivací. Ti, kteří přijdou na hrad Roštejn poprvé, jdou v převážné míře za „povšechnou informací“; návštěvníky (zájemce), kteří navštíví hrad podruhé a vícekrát, vede k návštěvě již hlubší či speciální zájem o objekt a jeho expozice.

5) Celkové hodnocení objektu

Již v přípravných fázích výzkumu bylo uvažováno, že otázky č. 5 - 16 budou jádrem celé práce a poskytnou důležité a cenné informace. Jejich cílem bylo zjistit zda a jak plní hrad Roštejn kulturně výchovné funkce, zde prezentování vystavovaných sbírkových předmětů je v souladu s kulturními potřebami a zájmy návštěvníků a odpovídá jejich požadavkům a přáním.

	1984	1988
- velmi dobře	(163) - 30,1 %	(186) - 33,8 %
- dobře	(337) - 62,3 %	(332) - 60,4 %
- dostatečně	(35) - 6,5 %	(32) - 5,8 %
- nedostatečně	(6) - 1,1 %	(0) - 0,0 %
	100,0 %	100,0 %

Z výsledků je potěšitelné, že v obou sledovaných letech vždy více než 60 % tazatelů hodnotí objekt „dobře“ a přes 30 % „velmi dobře“.

V roce 1984: ti, kteří hodnotili objekt „nedostatečně“ - (6) - 1,1 % zároveň hodnotili rozsah expozic jako malý, dále byly důvody k nedostatečnosti uváděny:

- nedostatečné historické vybavení
- nevhodné moderní umění (obrazy) do hradu
- malé množství vystavovaných exponátů
- 2x důvod neuveden

Návštěvníci, kteří hodnotili objekt „dostatečně“ - (35) - 6,5 % uváděli následující:

- nevhodné moderní obrazy 5x
- málo dobového nábytku 2x
- málo vystavovaných zbraní 4x
- nedostatečné osvětlení 5x
- nevyužití malého ochozu 1x
- nedostatečná vnější úprava (omítky) 7x
- neuveden důvod 11

V roce 1988 nebyl ani jeden případ „nedostatečného“ hodnocení - 0,0 % a tazatelé, kteří hodnotili hrad „dostatečně“ - (32) - 5,8 % zdůvodňovali své rozhodnutí:

- úprava vnějšího vzhledu 10x
- málo exponátů (zbraně a nábytek) 12x
- nevyužitelnost malého ochozu 4x
- neuveden důvod 6x

Tato tříděná skupina zhodnotila rozsah expozic: 15x jako zcela vyhovující, 9x jako dostatečný, 8x jako příliš malý.

Z výsledků je zřejmé, že vnější vzhled objektu je pro návštěvníky velmi důležitý, je to první emocionální a estetický vjem, který pak dále ovlivňuje celkové hodnocení.

6) Rozsah expozic

	1984	1988
- příliš velký	(0) - 0,0 %	(0) - 0,0 %
- zcela vyhovující	(327) - 60,4 %	(340) - 61,8 %
- dostatečný	(178) - 32,9 %	(186) - 33,8 %
- příliš malý	(36) - 6,7 %	(24) - 4,4 %
	100,0%	100,0 %

Názory na rozsah expozice jsou převážně příznivé. V roce 1984 93,3% pokládá expozice za vyhovující a dostatečné. V roce 1988 nenastaly významnější změny v hodnocení - 95,6 %.

7) Instalace expozic

	1984	1988
- názorné, účinné	(504) - 93,2 %	(528) - 96,0 %
- nenázorné, neúčinné	(23) - 4,2 %	(6) - 1,1 %
- nezaujalo stanovisko či doplnilo „nevím“	(14) - 2,6 %	(16) - 2,9 %
	100,0%	100,0 %

Názory na instalaci expozic opět potvrdily hypotetický předpoklad, že výběr sbírkových předmětů, jejich uložení a prezentace v prostorách hradu Roštejn je provedeno citlivě a názorně.

8) Hodnocení sbírek (nejlépe hodnocená expozice)

Tato otázka byla formulována jako volná. Bylo bráno v úvahu, že na řadu lidí působí lépe možnost vyjádřit se volně, bez omezení předepsanými alternativami, jichž by bylo u této otázky větší množství.

Nutno konstatovat, že právě volnost odpovědi způsobila poměrně velké potíže při utřídění a zpracování, neboť mnohé názory byly velmi obsírné, tazatelé nezdědka vyplňovali více částí sbírek. Velmi často k porcelánu, jako nejlepší expozici, přiřazovali zároveň cín a etnografii. K řezbářství opět porcelán a zbraně. Pro snazší zpracování byla započítána jen ta část sbírek, která byla zapsána jako první (na prvním místě). Někdy odpovědi obsahovaly i takové informace, které nesouvisely se zjišťovanou skutečností.

	1984	1988
- porcelán	(297) - 54,9 %	(268) - 48,7 %
- etnografie	(72) - 13,3 %	(120) - 21,9 %
- cín	(22) - 4,1 %	(24) - 4,4 %
- botanický sál	(22) - 4,1 %	(28) - 5,1 %
- zbraně a trofeje	(21) - 3,9 %	(15) - 2,7 %
- kaple	(0) - 0,0 %	(14) - 2,5 %
- erbovní sál	(13) - 2,4 %	(13) - 2,4%
- biskupský sál	(12) - 2,2 %	(10) - 1,8 %
- obrazárna	(7) - 1,3 %	(29) - 5,3%

- úvodní místnost	(2) - 0,4 %	(6) - 1,1 %
- věž	(0) - 0,0 %	(3) - 0,5 %
- líbí vše	(17) - 3,1%	(9) - 1,6 %
- nevyplnilo	(43) - 7,9 %	(11) - 2,0 %
	100,0%	100,0%

Podle dlouholetých zkušeností s návštěvníky a podle předběžných rozhovorů se u této zkoumané otázky potvrdil teoretický předpoklad, že nejatraktivnější sbírkou na hradě je expozice porcelánu.

Významné změny v hodnocení sbírek nebyly ve srovnání obou sledovaných let shledány.

9) Hodnocení sbírek (nejslabší expozice)

Tak jako minulá otázka byla vyústěním snahy zachytit, která expozice působí na návštěvníky nejlépe (je nejzdařilejší, nejatraktivnější, nejzajímavější), měla druhá volná otázka odhalit, která expozice je naopak pro dotazované nejméně zajímavá.

I zde se projevily potíže při třídění a zpracovávání, neboť odpovědi obsahovaly i informace nevztahující se ke sledované skutečnosti (hodnocena úroveň „Občerstvení SD Jednota Třešť, bodována kvalita - teplota piva, zmínky o vosách na nádvoří, o příjezdových komunikacích, nedostatečné příležitosti ke koupání a pod.). Tyto odpovědi pro snazší zpracování byly dány do skupiny „nevyslovilo názor“, protože opravdový a vážně míněný názor k této tématice skutečně nevyjádřili.

	1984	1988
- porcelán	(0) - 0,0 %	(3) - 0,5 %
- etnografie	(3) - 0,5 %	(3) - 0,5 %
- cín	(7) - 1,3 %	(18) - 3,3 %
- botanický sál	(14) - 2,6 %	(0) - 0,0 %
- zbraně a trofeje	(18) - 3,3 %	(44) - 8,0 %+
- kaple	(0) - 0,0 %	(7) - 1,3 %
- erbovní sál	(0) - 0,0 %	(6) - 1,1 %
- biskupský sál	(0) - 0,0 %	(20) - 3,6 %
obrazárna	(114) - 21,1 %+	(39) - 7,1 %+
- úvodní místnost	(26) - 4,8 %	(29) - 5,3 %+
- malý ochoz	(19) - 3,5 %	(33) - 6,0 %+
- věž	(7) - 1,3 %	(0) - 0,0 %
- nábytek (málo)	(10) - 1,8 %	(32) - 5,8 %+
- není slabé expozice	(22) - 4,1 %	(62) - 11,3 %
- nevyslovilo názor	(292) - 54,0 %	(254) - 46,2 %
	100,0 %	100,0 %

Je překvapující, že navzdory anonymnímu způsobu vyplňování dotazníku a možnosti volné odpovědi, nevyjádřilo svůj postoj k této otázce v obou sledovaných letech velké procento návštěvníků. V roce 1984 to bylo 54 % a v roce 1988 46,2 %.

Stanovili-li se hodnota 5 % již jako významný činitel v hodnocení sbírek ze strany návštěvníků, měla by potom strana druhá = vlastník objektu a sbírkových předmětů (v našem případě Muzeum Vysočiny v Jihlavě) o těchto zjištěných skutečnostech uvažovat a hledat možnosti, jak návštěvníka uspokojit a vyjít vstříc jeho zájmům.

Podle takto stanoveného kritéria bylo v roce 1988 zjištěno 5 tématických oblastí, které se návštěvníkům zdají málo zajímavé, slabé a především jich je podle jejich názorů málo. Jde hlavně o:

- vybavení nábytkem
- obohacení úvodní místnosti
- vybavení větším počtem zbraní a trofejí
- vybavení malého ochozu
- vhodnější využití obrazárny

10) *Texty v expozicích*

Prostřednictvím textů v expozicích se mohou návštěvníci lépe orientovat, mohou si doplnit informace o historii a současnosti hradu. Otázka si kladla za cíl zjistit jak je rozsah a kvalita stávajících textů hodnocena.

	1984	1988
- texty dobré	(295) - 54,4 %	(337) - 61,3 %
- texty dostatečné	(212) - 39,2 %	(197) - 35,8 %
- nedostatečné (mnoho)	(10) - 1,8 %	(1) - 0,2 %
- nedostatečné (málo)	(24) - 4,5 %	(15) - 2,7 %
	100,0 %	100,0 %

Skupina, která hodnotila texty jako „nedostatečné - málo“, byla na hradě 2x a vícekrát s hlubším či speciálním zájmem a žádala převážně popisy s názvy vystavených zbraní či upřesnění lokace porcelánových sbírkových předmětů.

Část tazatelů, kteří hodnotili texty jako „nedostatečné - mnoho“, často připisovali názory, že je lepší slyšet živý výklad, než číst tabulky a nápisy.

11) *Způsob prohlídky*

Téměř všechny hrady a zámky jsou opatřeny průvodcovskou službou. Podle předběžných rozhovorů bylo zjištěno, že někteří návštěvníci by si chtěli projít objekt svým tempem sami, tedy že by dali přednost prohlídce volné. Otázka č. 11 měla za úkol zmapovat tuto skutečnost.

	1984	1988
- bez průvodce (volně)	(94) - 17,9 %	(76) - 13,8 %
- s průvodcem	(440) - 81,4 %	(474) - 86,2 %
- jiné stanovisko	(4) - 0,7 %	(0) - 0,0 %
	100,0 %	100,0 %

Ve čtyřech případech, kdy dotazovaní zaujali „jiné stanovisko“ byly poznámky „jak kde a jak kdy - záleží na objektu a záleží na průvodci“.

V obou sledovaných letech dává více než 80 % dotazovaných přednost prohlídce hradu s průvodcem než volné a samostatné prohlídce (potvrzena pracovní hypotéza č. 8).

12) Spokojenost s průvodcem

Domnívám se, že osobnost průvodce velmi silně ovlivňuje celkový dojem z prohlídky hradu, a tak bylo zjišťováno, jak je návštěvník spokojen s průvodcem, konkrétně na hradě Roštejně.

	1984	1988
- spokojenost	(534) - 98,7 %	(545) - 99,1 %
- nespokojenost	(7) - 1,3 %	(5) - 0,9 %
	100,0 %	100,0 %

13) Nespokojenost - důvod

V roce 1984 byla tazateli 7x = 1,3 % vyjádřena nespokojenost s průvodcem, jako důvody byly uváděny:

- 1) „Výklad příliš stručný, průvodce neposkytoval více času na prohlídku“
- 2) „Výklad stručný“
- 3) „Zapomínal text“
- 4+5) „Výklad příliš odpovídající textu brožury“
- 6) „Příliš rychlá prohlídka“
- 7) „Časově omezené, různorodost návštěvníků“

Přestože těchto 7 tazatelů nebylo spokojeno s úrovní průvodce, nebo jím vedené prohlídky, u 6 však návštěva splnila očekávání, 1 tazatel odpověděl, že návštěva jeho očekávání nesplnila (muž, 18-24 let, vyučen, svobodný, okr. Jihlava).

V roce 1988 byla vyjádřena nespokojenost 5 návštěvníky = 0,9 %:

- 1) „Výklad příliš rychlý“
- 2) „Přezdobená slečna s chabou dikcí“
- 3) „Výklad rychlý, málo času na prohlídku“
- 4) „Moc rychlý výklad, tréma průvodkyně“
- 5) „Příliš stručné, uspěchané“

Přes nespokojenost s kvalitou průvodce vyjádřilo všech pět tazatelů skutečnost, že návštěva hradu u nich splnila jejich očekávání.

V době provádění výzkumu (červenec, srpen) pomáhají na hradě jako sezónní brigádní průvodci mladí lidé, převážně studenti ve věku 17 - 22 let, kterým trvá 3-4 dny, než dokonale zvládnou text a přestanou trpět trémou před větším počtem účastníků prohlídky expozic.

14) Doba návštěvy

	1984	1988
- do jedné hodiny	(123) - 22,8 %	(174) - 31,6 %
- do dvou hodin	(354) - 65,4 %	(293) - 53,3 %
- více než 2 hodiny	(64) - 11,8 %	(83) - 15,1 %
	100,0 %	100,0 %

V teoretických východiscích bylo uvažováno, že optimální doba návštěvy hradu (prohlídka expozic, výstup na věž, posezení na nádvoří a možnost občerstvení) je 2 hodiny. V obou sledovaných letech byl tento předpoklad potvrzen, neboť vždy více než 50 % tazatelů uvádělo dobu návštěvy do 2 hodin.

15) Splnění cíle návštěvy

	1984	1988
- ano (splnil)	(517) - 95,6 %	(547) - 99,5 %
- ne (nesplnil)	(24) - 4,4 %	(3) - 0,5 %
	100,0 %	100,0 %

V roce 1984 u 24 tazatelů nesplnila návštěva hradu jejich očekávání. Z této skupiny „zklamaných“ bylo 17 mužů a 7 žen; 14 z nich bylo ve věku 18–24 let a 10 z věkové kategorie 25–39 let. 16 tazatelů bylo na hradě poprvé, 8 podruhé. Spokojenost s průvodcem vyplnilo 23, jeden vyjádřil nespokojenost (výklad příliš stručný). Z této skupiny byla návštěva motivována - 7x povšechná informace, 10x hlubší zájem a 7x speciální zájem. 16 tazatelů podalo návrhy na zlepšení, 8 se jich k této možnosti nevyjádřilo.

V roce 1988 počet „zklamaných“ klesl na pouhé 3 případy (0,5 %).

- žena, 18–24 let, středoškolačka, Brno, se zájezdem, poprvé, povšechná informace, rozsah expozic zcela vyhovující, instalace dobrá, spokojenost s průvodcem, nejvíce se líbila etnografie, návrh na vybavení hradu nábytkem
- žena, 25–39 let, středoškolačka, okr. Karviná, s přáteli, pěšky, speciální zájem, podruhé, objekt dostatečný, expozice příliš malé, málo textů, nespokojenost s průvodcem (strohý výklad), líbil se porcelán, nelíbilo málo zbraní, návrhy na obohacení nábytkem a zlepšení vnějšího vzhledu hradu
- muž, 25–39 let, středoškolák, okr. Karviná, pěšky, s přáteli, speciální zájem, podruhé, objekt dostatečný, expozice příliš malé, málo textů, nespokojenost s průvodcem (strohý výklad), líbil se porcelán, nelíbilo málo zbraní, návrhy na obohacení nábytkem a zlepšení vnějšího vzhledu hradu

16) Návrhy na zlepšení

Otázka byla formulována jako volná, aby mohl tazatel podle svého uvážení sám odpovédět a vyjádřit svůj návrh a postoj.

	1984	1988
- zlepšit osvětlení	(48) - 8,9 %+	(13) - 2,4 %
- exponáty do malého ochozu	(2) - 4,1 %	(27) - 4,9 %
- více zbraní a trofejí	(55) - 10,2 %+	(62) - 11,3 %+
- více nábytku	(35) - 6,5 %+	(36) - 6,5 %
- jiné obrazy (dobové)	(62) - 11,5 %+	(0) - 0,0 %
- zlepšit vnější vzhled hradu (omítky)	(43) - 7,9 %+	(121) - 22,0 %
- zpřístupnit věž k vrcholu	(31) - 5,7 %+	(41) - 7,5 %+
- vybavit hrad dobově	(33) - 6,1 %+	(26) - 4,7 %
- více času na prohlídku	(6) - 1,1 %	(0) - 0,0 %
- doplnit sál historie	(7) - 1,3 %	(4) - 0,7 %

- lavičky před hrad	(6) - 1,1 %	(0) - 0,0 %
- zlepšit botanický sál	(10) - 1,8 %	(1) - 0,2 %
- větší počet exponátů	(16) - 2,9 %	(21) - 3,8 %
- oprava nástěnných maleb	(12) - 2,2 %	(23) - 4,2 %
- zlepšit nádvoří	(10) - 1,8 %	(0) - 0,0 %
- rozšířit exp. etnografie	(7) - 1,3 %	(0) - 0,0 %
- přístup dolů do kaple	(2) - 0,4 %	(4) - 0,7 %
- zpřístupnit hladomornu	(2) - 0,4 %	(4) - 0,7 %
- zavést papuče do hradu (1) - 0,2 %	(3) - 0,5 %	
- rozšířit výklad	(2) - 0,4 %	(0) - 0,0 %
- rozšířit porcelán	(0) - 0,0 %	(1) - 0,2 %
- jiné koberce do biskup. s.	(0) - 0,0 %	(2) - 0,4 %
- zlepšit příj. komunikaci	(0) - 0,0 %	(1) - 0,2 %
- projít si objekt sám	(0) - 0,0 %	(1) - 0,2 %
- vyhovující, bez námitek	(52) - 9,6 %	(59) - 10,7 %
- nevyjádřilo názor	(79) - 14,6 %	(100) - 18,2 %
	100,0 %	100,0 %

Některé návrhy návštěvníků, vybrané z dotazníkových archů:

r. 1984: „Zařídit hrad tak, jako kdyby byl obýván“ (žena, 25-39, VŠ, Praha)

„Snad doplnit expozice vzhledem k charakteru loveckého záměčku“ (žena, 25-39, VŠ, zaměstnanec, Brno)

„Rozšířit expozici predmetov, pripomínajucích život našich predkov“ (muž, středoškolák, 25-39, zaměstnanec, Povážská Bystrica)

„Lovecký záměček - tak více zbraní a trofejí“ (muž, 40-59, středoškolák, zaměstnanec, Jindřichův Hradec)

„Hrad upravit jako za starých časů“ (muž, 40-59, vyučen, dělník, Jihlava)

r. 1988: „Více loveckých zbraní, trofejí, oblečení“ (žena, 18-24, středoškolačka, zaměstnanec, Jindřichův Hradec)

„Zavést speciální loveckou expozici - lov ve středověku a pod.“ (muž, 25-39, VŠ, zaměstnanec, Brno)

„Venkovní restaurace hradu, zpřístupnění nejvyššího bodu věže, zpřístupnění kapličky zespoda“ (žena, 18-24, VŠ, zaměstnanec, Brno)

„Opravit celkový vzhled hradu, dotáhnout opravy do konce a ne lepit všechno jako vlaštovka hnízdo“ (muž, 25-39, vyučen, dělník, Brno)

„Přiblížit život na středověkém hradu“ (muž, 40-59, středoškolák, zaměstnanec, Česká Lípa)

„Jsem rád, že mi na nádvoří hradu nespada na hlavu cihla ani kus omítky, interiéry v překvapivě dobrém stavu, příjemné posezení na nádvoří“ (muž, 25-39, VŠ, zaměstnanec, Most).

Vezme-li se v úvahu stejné hodnocení jako u otázky č. 9 : 5 % a více ukazuje již na významné postoje a názory, vyjdou nám v obou sledovaných letech společně 4 tématické oblasti, které takto zvolené kritérium přesahují.

Jde o návrhy na: - více zbraní a trofejí 10,2 % + 11,3 %
 - více nábytku 6,5 % + 6,5 %

- zlepšit omítky	7,9 % + 22,0 %
- otevřít věž k vrcholu	5,7 % + 7,5 %

17) Pohlaví dotazovaných

	1984	1988
- ženy	(248) - 45,8 %	(296) - 53,8 %
- muži	(293) - 54,2 %	(254) - 46,2 %
	100,0 %	100,0 %

Nutno konstatovat, že pohlaví nehraje významnou roli ovlivňující návštěvu hradu. Ani podstatnější rozdíly v názorech mužů a žen se neprojevily.

18) Věk dotazovaných

	1984	1988
- 18 - 24 let	(175) - 32,2 %	(161) - 29,2 %
- 25 - 39 let	(193) - 35,8 %	(199) - 36,2 %
- 40 - 59 let	(134) - 24,8 %	(128) - 23,3 %
- 60 a více let	(39) - 7,2 %	(62) - 11,3 %
	100,0 %	100,0 %

Třídění tímto znakem ukázalo, že nejpočetnější skupina navštěvující hrad je ve věku 25 - 39 let a 18 - 24 let. S přibývajícím věkem pravděpodobně návštěvy památkových objektů slábnou, zřejmě zatlačeny do pozadí jinými denními povinnostmi a starostmi.

19) Vzdělání

	1984	1988
- základní	(23) - 4,3 %	(6) - 1,1 %
- vyučen	(98) - 18,1 %	(72) - 13,1 %
- středoškolské	(278) - 51,4 %	(337) - 61,3 %
- vysokoškolské	(142) - 26,2 %	(135) - 24,5 %
	100,0 %	100,0 %

Vzdělání se ukázalo jako poměrně silný činitel, neboť v obou sledovaných letech je nejpočetněji zastoupena skupina středoškoláků a druhá skupina vysokoškoláků.

20) Ekonomická aktivita (socio-profesionální zařazení)

	1984	1988
- student	(84) - 15,5 %	(91) - 16,5 %
- dělník	(92) - 17,9 %	(87) - 15,8 %
- rolník	(14) - 2,6 %	(21) - 3,8 %
- zaměstnanec	(232) - 42,9 %	(257) - 46,8 %
- žena v domácnosti či na mateř. dovolené	(13) - 2,4 %	(14) - 2,5 %
- důchodce	(65) - 12,0 %	(68) - 12,4 %
- ostatní	(41) - 7,6 %	(12) - 2,2 %
	100,0 %	100,0 %

Podobně jako ve vzdělání se i v tomto třídění vyššími procenty projevují ty profese, které vyžadují vyšší vzdělání. Překvapující je minimální zastoupení „rolníků“ v obou sledovaných letech.

21) Rodinný stav

	1984	1988
- svobodný(á)	(175) - 32,3 %	(158) - 28,7 %
- ženatý, vdaná	(310) - 57,3 %	(275) - 50,0 %
- rozvedený, vdovec rozvedená, vdova	(56) - 10,4 %	(117) - 21,3 %
	100,0 %	100,0 %

22) Bydliště (okresní příslušnost)

Tato otázka zjišťovala bydliště, určené okresem a měla potvrdit stanovenou pracovní hypotézu, že objekt nejvíce navštěvují občané z okresu Jihlava a okresů sousedních.

Při třídění tímto znakem se ruční zpracování podkladů stalo nanejvýš problematické, neboť když se vyšlo ze skutečnosti, že ČSFR je administrativně rozdělena na 114 okresů, to znamenalo roztrždit získaný materiál na 2x po 114 hromádkách. Tento postup byl: a) velmi zdlouhavý

b) značně nepřehledný

Proto pro snazší, přehlednější třídění byly dotazníkové archy nejprve rozděleny podle 10 krajů a teprve pak podle jednotlivých krajů do příslušných okresů. Z této zdlouhavé práce vyšly následující přehledy:

	1984	1988
hl. město Praha	(99)- 18,3 %	(107)- 19,3 %
Středočeský kraj		
Benešov	14	2
Beroun	-	-
Kladno	3	4
Kolín	7	4
Kutná Hora	3	6
Mělník	5	-
Mladá Boleslav	-	4
Nymburk	5	2
Praha - východ	-	-
Praha - západ	5	8
Příbram	-	7
Rakovník	-	4
	(42)- 7,8 %	(41)- 7,5 %
Jihočeský kraj		
České Budějovice	6	4
Český Krumlov	1	-
Jindřichův Hradec	44	26
Pelhřimov	24	38

Písek	-	2
Prachatice	-	-
Strakonice	3	-
Tábor	1	2
	(79)- 14,6 %	(72)- 13,1 %
Západočeský kraj		
Domažlice	4	-
Cheb	-	-
Karlovy Vary	-	1
Klatovy	-	-
Plzeň - město	6	2
Plzeň - jih	-	-
Plzeň - sever	3	-
Rokycany	-	-
Sokolov	-	-
Tachov	-	1
	(13)- 2,4 %	(4)- 0,7 %
Severočeský kraj		
Česká Lípa	2	2
Děčín	1	-
Chomutov	2	2
Jablonec n. N.	-	-
Liberec	8	7
Litoměřice	5	-
Louny	-	-
Most	6	18
Teplice	3	-
Ústí n. Labem	3	1
	(30)- 5,5 %	(30)- 5,5 %
Východočeský kraj		
Havlíčkův Brod	2	12
Hradec Králové	3	3
Chrudim	3	10
Jičín	2	-
Náchod	-	-
Pardubice	-	3
Rychnov n. K.	-	-
Semily	2	5
Svitavy	-	-
Trutnov	1	-
Ústí n. Orlicí	-	-
	(13)- 2,4 %	(33)- 6,0 %

Severomoravský kraj		
Bruntál	-	-
Frydek - Místek	5	4
Karviná	22	18
Nový Jičín	3	3
Olomouc	12	8
Opava	-	1
Ostrava	20	2
Přerov	-	3
Šumperk	-	-
Vsetín	-	-
	(68)- 12,6 %	(39)- 7,1 %
Jihomoravský kraj		
Blansko	3	-
Brno - město	46	96
Brno - okres	9	11
Břeclav	4	1
Gottwaldov	5	6
Hodonín	4	-
Jihlava	74	90
Kroměříž	3	1
Prostějov	-	-
Třebíč	13	11
Uherské Hradiště	2	-
Vyškov	1	1
Znojmo	20	5
Žďár n. Sázavou	2	-
	(186)-34,4 %	(222)- 40,4 %
Slovensko		
okr. Povážská Bystrica	4	-
Bratislava	4	-
Trnava	3	-
Žilina	-	1
Košice	-	1
	(11)- 2,0 %	(2)- 0,4 %

Podle přehledu je patrné, že v roce 1984 navštívili hrad občané z 53 okresů ČSSR a v roce 1988 ze 45 okresů.

Pracovní hypotéza předem stanovená - nejvyšší procento návštěvníků je z okresu Jihlava a přilehlých okresů, se v tomto případě nepotvrdila, neboť pořadí okresů majících nejvyšší počet zkoumaných návštěvníků, vyšlo takto:

rok 1984:	1) Praha	(99) - 18,3 %
	2) Jihlava	(74) - 13,7 %
	3) Brno	(46) - 8,5 %
	4) Jind. Hradec	(44) - 8,1 %
	5) Pelhřimov	(24) - 4,4 %
	6) Karviná	(22) - 4,1 %
	7) Ostrava a Znojmo	(20) - 3,7 %
rok 1988:	1) Praha	(107) - 19,3 %
	2) Brno	(96) - 17,5 %
	3) Jihlava	(90) - 16,4 %
	4) Pelhřimov	(38) - 6,9 %
	5) J. Hradec	(26) - 4,7 %
	6) Karviná a Most	(18) - 3,3 %

Podle různých třídění bylo zjištěno, že místo bydliště není významným činitelem a nepůsobuje významné rozdíly při hodnocení objektu.

V. ZÁVĚR

Výsledky sociologického výzkumu návštěvníků na hradě Roštejně přinesly jednak mnoho zajímavých údajů, které se částečně předpokládaly a takto se empiricky ověřili, jednak množství zajímavých návrhů a přání ve vztahu k tomuto historickému objektu.

Mimo tato zjištění měly být shromážděné materiály podkladem a impulsem pro odborné pracovníky MV v Jihlavě. Ti měli zvážit a rozhodnout, jak učinit objekt hradu a jeho expozice zajímavější, estetičtější, poutavější, aby vše více odpovídalo požadavkům a přáním návštěvníků.

Je nanejvýš potěšitelné, že některým návrhům z uvedeného materiálu, který byl zhodnocen ke konci roku 1988, vyšli pracovníci společensko vědního oddělení MV v Jihlavě vstříc a výsledkem je nově instalovaná expozice „Z dějin lovectví“ v prostorách hradního ochozu, přístupná od 1.7.1989.

POZNÁMKY:

- 1 Vinter V.: *Úvod do dějin a teorie památkové péče I*, Praha 1971
- 2 hrad Roštejn - původně gotický hrad s ojedinělou sedmibokou 53 m vysokou obrannou věží. První zmínky pochází z poloviny 14. století v souvislosti s majiteli - pány z Hradce. V druhé pol. 16. st. byl Roštejn přestavěn Zachariášem z Hradce na renesanční lovecký objekt a v okolí byla založena rozsáhlá obora. Začátkem 17. st. dědí hrad Slavatové, po nich Lichtensteinové--Kastelkornové a konečně Lichtensteinové--Podstatští. V roce 1915 po úderu blesku do věže hrad vyhořel, chátral a pozvolna se měnil ve zříceninu. Po roce 1945 se Roštejn stává majetkem státu a jsou činěny kroky k jeho záchraně. V padesátých a šedesátých letech je hrad velkým nákladem obnoven. V r. 1964 získává celý objekt Muzeum Vysočiny v Jihlavě, které zde instaluje své sbírky a o pět let později zpřístupňuje hrad veřejnosti. V interiérech jsou mimo unikátních nástěnných výmalb (síně erbů, biskupský sál, botanický sál s nástěnným herbářem) instalovány sbírky porcelánu, cínu, lidového řezbářství, zbraní a nábytku.
- 3 Beneš J.: *Muzeum z hlediska sociologického*, MUZEUM, 1965
- Beneš J.: *Poslání a úkoly muzea jako svébytné kulturní instituce*, MVP 1969, č.1-2
- 4 Kasalová H.-Hejner V.: *Postoje české veřejnosti ke kulturním památkám a památkové péči*, Praha 1976, Ústav pro výzkum kultury: